

Zlo i naopako

„Sačuvaj nas Bože rata, kuge, gladi i velike trešnje” davno su govorili naši stari i toga smo se zazivanja često znali prisjetiti u prošloj godini. Tu apokaliptičnu 2020. godinu pamtit ćemo dok smo živi jer su se u njoj na globalnoj i lokalnoj razini dogodile pošasti i elementarne nepogode od kojih su nam neke, pogotovo one neposredne i bliže, doslovce promijenile život: pandemija koronavirusne bolesti, veliki potres u Zagrebu tijekom prvoga zatvaranja i još veći na Banovini tijekom drugoga, poplave na vrgoračkome području, veliki požari (Kalifornija, Australija, Černobil), pojava bubonske kuge u Kini, najezda pustinskih skakavaca u zemljama istočne Afrike i najezda poljskih miševa u Slavoniji, izumiranje pčela u Međimurju, kolaps velikih svjetskih ekonomija i zdrastvenih sustava, loša turistička sezona, pad BDP-a... Sve se te strahote odvijaju pred našim očima kao scenarij nekoga prenatrpanog filma katastrofe i podsjećaju nas na biblijsku priču o četiri jahača iz *Otkrivenja* ili *Apokalipse Ivanove*, od kojih svaki predstavlja jedno zlo (osvajanje ili pohlepu, rat, glad i bolest, smrt) i koji će svojom pojavom na Zemlji nagovijestiti smak svijeta.

Kraj kalendarske godine mnogi su, iako zatvoreni u svojim domovima, dočekali euforično, u nadi da će sve loše ostati u prošloj godini i zaželjeli su svima sretnu i mirnu novu godinu. Sreće će nam uistinu svima trebati mnogo jer pandemija još nije gotova, a kad će biti, ne znamo, te pred nama stoje još mnogi izazovi: cijepljenje i izbor cjepiva, obnova potresom pogođenih područja, posljedice ekonomske krize, nezaposlenost, strah (od potresa i bolesti), nesigurnost, opća

životna neizvjesnost... Kako je hrvatska frazeologija zasićena negativno konotiranim frazemima i izražava uglavnom negativne koncepte slikovitim minijaturama, koncept sreće i frazemska značenje ‘zaželjeti sreću komu’ ili ‘Sretno!’ u njoj je vrlo rijedak. Jedan od frazema koji upotrebljavamo kad želimo komu sreću frazem je *slomi nogu*. Često ga upućujemo osobama pred kojima je neka umjetnička izvedba ili polaganje ispita, ali s vremenom se proširio i na druge životne situacije u kojima je sugovorniku potrebna sreća. Frazeolozi polaze od pretpostavke da je frazem *slomi nogu* u hrvatskome jeziku kalk prema engleskome frazemu *break a leg*. Možemo ga upotrijebiti i u izvornome obliku kao što upotrebljavamo i neke druge engleske frazeme, npr. *it’s not my cup of tea*, *piece of cake*,

come out of the closet... Pretpostavka je da se frazem *slomi nogu*, odnosno njegova engleska istovrijednica, isprva upotrebljavao u kazališnome i glazbenome svijetu da bi se odagnale zle sile koje bi mogle prouzročiti lošu scensku izvedbu. Naime, postojalo je vjerovanje ili, bolje rečeno, praznovjerje da se mora izbjegavati izravno prizivanje sreće. Stoga je došlo do stvaranja izraza koji želi upravo suprotno, koji je krinka za lijepe želje, a koji tjera zlo i donosi sreću onomu komu je upućen. Smatra se da je najstarija zapisana potvrda toga frazema u članku Roberta Wilsona Lynda *A Defence of Superstition*, koji je objavljen 1. listopada 1921. godine u časopisu *New Statement*, u kojemu autor govori o konjskim utrkama, tj. ljudima koji se klade na konjskim utrkama i koji zaziru od toga da im tko poželi sreću u kladenju, pa im je bolje poželjeti da slome nogu. Također, u istome članku spominje i glumce kao vrlo praznovjerne ljude. Ipak ostaje nedorečeno je li izraz preuzet iz glumačkoga svijeta ili je u glumački žargon ušao iz nekoga drugog registra. Godine 1939. Edna Ferber u svojoj autobiografiji *A Peculiar Treasure* spominje izraz *break a leg*, povezuje ga s kazalištem i smatra da njegov nastanak počiva na činjenici da su zamjenski glumci u kazalištu pri izvedbama sjedili u zadnjim redovima i pristojno čekali da glavni glumci doslovno slome nogu i tako dobiju priliku da pokažu svoj talent. Iako se dvije motivacije nastanka frazema *slomiti nogu* čine najvjerojatnijima, postoje i neka druga objašnjenja koja povezuju njegov nastanak sa slikom svijanja koljenja pri naklonu na kraju kazališne izvedbe ili s praksom pretjeranoga tapkanja u izvedbama starogrčkoga kazališta, pri čemu se u zanosu mogla doslovce slomiti noga.

I u drugim je jezicima frazemska značenje 'zaželjeti sreću komu' ili 'Sretno!' povezano s frazemima koji počivaju na slikovitosti koja je zamućena u semantičkome talogu. U njemačkome se jeziku u navedenome značenju upotrebljava frazem *Hals- und Beinbruch* (dosl. 'slomiti vrat i nogu'), kojim se želi sreća na ispitu ili pri izvršenju kojega teškog zadatka. U talijanskome se jeziku upotrebljava frazem *in bocca al lupo* (doslovno 'u usta vuku'), pri čemu se isprva željela sreća u izvođenju opere ili kazališnih predstava, a na nju se odgovara: *Crepi il lupo!* (doslovno 'Neka umre vuk!'). Pretpostavlja se da su u davna vremena tim izrazom lovci prije odlaska u lov znali

zaželjeti jedni drugima sreću u lovu, a poslije se preslikao i na druge situacije u kojima se želi odagnati nesreća ili neuspjeh. U ruskome jeziku postoji značenjski istovrijedan frazem *ни пуха, ни пера* (doslovno 'ni dlake, ni pera'). On je također isprva pripadao lovačkomu žargonu i njime se, želeći na formalnome planu da ne ulove ni životinje s dlakom ni životinje s perjem, zapravo željelo suprotno, tj. sreća u lovu ili dobar ulov. Da

bi se dobre želje ispunile, na njega se mora odgovariti: *Повуџн к чѣрмы!* (doslovno ‘Idi kvragu! / Idi dođavola!’) ili samo *К чѣрмы!* (doslovno ‘Kvragu! / Dođavola!’).

Osim kalkiranoga frazema *slomi nogu*, koji je poznat svim govornicima hrvatskoga jezika, u čakavskome narječju postoji još jedan frazem kojim možemo komu poželjeti sreću. To je dijalektni frazem *rogi ribaru*, koji je zabilježen na Kvarneru. Kako su ribari, kao i svi drugi lovci bili praznovjerni, nisu podnosili da im se izravno poželi sreća. Stoga im se sreća na moru te dobar i bogat ulov mogao poželjeti frazemom *rogi ribaru*. Također, u dalmatinskome se primorju i na otocima slab rezultat ribolova izražavao frazemom *uhvatiti rog*. Objašnjenje tih frazema možemo potražiti u apotropejskim simbolima, u koje se može ubrojiti i pokazivanje rogova. Prvi je put zabilježeno u indijskoj kulturi za uklanjanje prepreka kao što je npr. bolest ili za uklanjanje negativnih misli, a postojalo je i u perzijskoj kulturi. Pokazivanje rogova posebno je često na mediteranskome području, upotrebljava se da bi se otjeralo zlo, bolest ili urokljive oči. Također, u mediteranskim krajevima ista gesta sekundarno simbolizira rogonju, tj. muža kojega vara žena. Frazem *pokazivati/pokazati (kazati) rogove (roge, rogi) komu* sekundarni je ili prikriveni somatski frazem koji počiva na slici položaja koji je specifičan za točno određeni dio tijela, u ovome slučaju položaj prsta ruke – skupljena šaka s ispruženim kažiprstom i malim prstom. S jedne strane, frazem se upotrebljava u značenju ‘bit će prevaren *tko*, neće *tko* dobiti ništa’, dok s druge strane, u značenju ‘da se ne urekne, da se ne naškodi’ nije dokraja proveden proces frazeologizacije jer je još uvijek popraćen izvođenjem odgovarajuće geste.

Kao što se stvaralačka kreacija u navedenim frazemima kojima se želi sreća poigrala planom izraza i sadržaja, pri čemu nešto negativno zapravo znači pozitivno, možemo se ovom prigodom poigrati frazemima koji sadržavaju imeničku ili priložnu sastavnicu ZLO te tako iskazati svoje najbolje želje i nadanja za novu 2021. godinu: Iako ćemo

prošlu godinu *pamtiti po zlu* jer se u njoj dogodilo sve *zlo i naopako*, nadamo se da stvari *neće ići od zla na gore* i da *neće sve krenuti po zlu*, da ćemo *doskočiti svakomu zlu*, da ćemo iza sebe ostaviti sve što *sluti na zlo* te da ćemo i dalje *dijeliti dobro i zlo* s bližnjima te im *nećemo mnogo toga uzeti za zlo*.

